

Вікторія Лемещенко-Лагода,
доктор філософії,
доцент кафедри «Іноземні мови»,
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
<https://orcid.org/0000-0002-1080-5510>
м. Запоріжжя, Україна

**Регіональна ідентичність і мова: місце і роль шотландської
гельської мови та мови скотс у сучасному лінгвістичному
ландшафті Шотландії**

**Regional identity and language: the place and role of Scottish Gaelic
and Scots in the modern linguistic landscape of Scotland**

***Анотація.** У статті досліджується роль шотландської гельської та шотландської мови скотс у формуванні регіональної ідентичності в сучасному мовному ландшафті Шотландії. Незважаючи на фактичне співіснування обох мов на одній території і схожий історичний розвиток, зокрема спільні чинники, що призвели до занепаду та втрати офіційних статусів, ці дві мови на сьогоднішній день отримали різне юридичне визнання і, з огляду на це, абсолютно протилежний рівень державної підтримки. Таким чином, у статті розглядається складний взаємозв'язок між мовною політикою, суспільними настроями та національною ідентичністю, звертається увага на те, як національні плани та положення стосовно підтримки та популяризації гельської мови та шотландської мови скотс впливають на формування регіональної приналежності та самоідентифікації носіїв обох мов. Шляхом порівняльного аналізу планів щодо розвитку та підтримки гельської мови до останніх стратегічних оновлень, і поточних політик щодо популяризації шотландської мови скотс, у статті окреслено ключові досягнення, виклики та прогалини інституційної підтримки. Особлива увага приділяється освітнім ініціативам, публічній видимості та залученню громадськості, а також соціально-політичним чинникам, що впливають на статус і поширенню та закріпленню цих мов на території Шотландії. Також виокремлено основні відмінності щодо офіційної позиції шотландського уряду стосовно шотландської гельської мови та мови скотс. Останні дослідження та урядові стратегії розглядаються з метою підкреслити поступовий перехід від описових звітів щодо соціолінгвістичного статусу та функціонування обох мов у лінгвістичному просторі Шотландії до ґрунтовних політик розвитку та перспектив*

реалізації останніх мовних політик. У висновках окреслено перспективи для подальших досліджень і розвідок за тематикою статті.

Ключові слова: шотландська гельська мова, шотландська мова скотс, мовна політика, мовна ситуація, лінгвістичний ландшафт, регіональна мова.

Summary. *The article explores the role of Scottish Gaelic and Scots in shaping regional identity in the contemporary linguistic landscape of Scotland. Despite the fact that both languages coexist in the same territory and have undergone similar historical development, including common causes that led to their decline and loss of official status, these two languages currently have different levels of legal recognition and, as a result, completely opposite levels of state support. Thus, the article examines the complex interrelationship between language policy, public attitudes and national identity, drawing attention to how national plans and provisions for the support and promotion of Scottish Gaelic and Scots influence the formation of regional identity and self-identification among speakers of both languages. Through a comparative analysis of the plans for the development and support of the Gaelic language up to the latest strategic updates, and current policies for the promotion of the Scots language, the article outlines the key achievements, challenges and gaps in institutional support. Particular attention is paid to educational initiatives, public visibility and community engagement, as well as social and political factors that influence the status, dissemination and consolidation of these languages in Scotland. The main differences in the Scottish government's official position on Scottish Gaelic and Scots are also highlighted. Recent research and government strategies are examined in order to highlight the gradual transition from descriptive reports on the sociolinguistic status and functioning of both languages in the linguistic space of Scotland to comprehensive development policies and perspectives for the implementation of the latest language policies. The conclusions outline prospects for further research and exploration on the topic of the article.*

Key words: *Scottish Gaelic, Scots, language policy, language situation, linguistic landscape, regional language.*

Вступ. Вивчення особливостей формування національної та регіональної ідентичності та їхніх взаємозв'язків з мовою та культурою є одним з ключових завдань сучасної соціолінгвістики, культурології та політичного дискурсу. Актуальність цієї тематики впливає з необхідності дослідження більш широкого глобального контексту, в якому мови меншин та регіональні мови стикаються з тиском з боку домінуючих мов, урбанізації та глобалізації.

Складна мовна ситуація на території Шотландії, де на сьогоднішній день одночасно функціонують три мови (шотландська стандартна англійська мова, шотландська гельська мова і шотландська мова скотс), є наслідком тривалих процесів агресивної мовної політики, спрямованої на мовну та культурну асиміляцію, а також непослідовної стратегії відродження та підтримки регіональних мов.

У міру того, як Шотландія продовжує переосмислювати своє місце у складі Сполученого Королівства та Європи, питання, пов'язані з мовою, ідентичністю та автономією, стають все більш актуальними.

Одне з центральних питань, що потребують додаткової уваги, стосується нерівного визнання та підтримки шотландської гельської та мови скотс, оскільки статус останньої досі залишається неоднозначним. Ця розбіжність викликає більш широкі занепокоєння щодо мовних ієрархій, культурної легітимності та інституційної упереженості.

Інша ключова проблема полягає в розриві між мовною політикою та повсякденною мовленнєвою практикою. Незважаючи на офіційні зусилля, обидві мови стикаються з такими викликами, як обмежена міжгенераційна передача, непостійна видимість у публічній сфері та різний рівень залучення громади. Крім того, ставлення до мови в Шотландії залишається розділеним, а сприйняття автентичності, корисності та престижу впливає на те, як люди ставляться до цих мов у різних контекстах.

Крім того, політизація мови, особливо в контексті шотландського націоналізму та політики ідентичності, ще більше ускладнює це питання. Символічне асоціювання гельської мови з культурним націоналізмом, а мови скотс – з робочим класом або регіональними мовними реєстрами сприяє розбіжностям у поглядах на те, що становить шотландську ідентичність і які мови мають право її представляти.

Мета статті – проаналізувати роль шотландської гельської мови та шотландської мови скотс у формуванні регіональної ідентичності в сучасному соціолінгвістичному ландшафті Шотландії. У центрі уваги – оцінка впливу мовної політики, державної та інституційної підтримки, а також громадського ставлення до процесів відродження, збереження та активного функціонування цих регіональних мов у різних сферах суспільного життя.

Методологія та методи дослідження. Серед методів і прийомів дослідження: методи аналізу і узагальнення інформації, метод аналітико-синтетичного опрацювання літературних джерел, зіставно-порівняльний метод, метод контекстуального аналізу тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мови не існують у вакуумі і мови самостійно не «вмирають». З розвитком колоніалізму, капіталізму та колоніальних мов, мови корінних народів піддавалися геноциду, урядовій політиці, заснованій на мовному імперіалізмі, епістемологічній та когнітивній перевазі, а також постійним практикам лінгвоциду та історичиду [1].

Регіональні мови Шотландії – шотландська гельська та мова скотс – зазнали значних історичних змін, що характеризуються помітним зменшенням кількості активних носіїв та суспільної підтримки. Внаслідок політичної децентралізації, домінантної ролі англійської мови, вони поступово відійшли на другий план, втративши свій статус та престиж. Цей занепад відображає більш широку соціолінгвістичну динаміку, включаючи мовну зміну, політику асиміляції та зміну формування ідентичності, які разом вплинули на життєздатність та міжгенераційну передачу як гельської, так і мови скотс.

Мовою, яка може претендувати на звання найдавнішої в Шотландії, є шотландська гельська. Гельська мова належить до кельтської гілки індоєвропейської мовної сім'ї. Ученими й досі не визначено точного часу появи гельської мови на території сучасної Шотландії, проте більшість з них припускає, що це збіглося із занепадом римської влади в Британії, під час переселення прадавніх ірландців на західне узбережжя Британії приблизно наприкінці IV століття нашої ери [7, с. 138]. Найдавніші свідчення шотландської гельської писемності датуються періодом *Linn An Aigh* («вік радості» чи «процвітання») (VII–XIII ст.).

Основні події, пов'язані із занепадом гельської мови, пов'язані з внутрішнім розколом у шотландському суспільстві між гелами та жителями низовини, який спочатку не був чітко вираженим [12, с. 120]. Проте варто зазначити, що велику роль мали реформи Малкольма III та його наступників, які доклали значних зусиль у наближення внутрішніх шотландських політик і практик до англо-нормандських та англо-скандинавських.

Розповсюдження шотландської мови скотс почалося приблизно з XII століття. Таким чином, у XIII–XIV ст. населення Шотландії фактично стало тримовним: аристократія була франкомовною, купецький клас спілкувався германською мовою інгліс (скотс – прим. авт.), а простолюдини та селяни продовжували використовувати гельську мову [6, с. 63].

Шотландська мова скотс походить від давньонортумбрійського діалекту давньоанглійської мови. Перші носії цього діалекту прибули на територію нинішньої Шотландії в VI столітті нашої ери та розселились на значній території Шотландської низовини. Внаслідок зміни внутрішньої політики, значних реформ та посилення торгівлі з Англією та країнами Європи, мова Скотс поступово почала набувати офіційного статусу і остаточно закріпилась як мова Шотландського королівства у XIV ст., коли парламент відмовився від використання латинської мови на користь мови скотс. До другої половини XV століття мова скотс стала основною мовою літератури та діловодства.

Основними подіями, пов'язаними із занепадом шотландської мови скотс, є протестантська реформація в Шотландії (1560), Унія корон (1603) та Парламентська унія (1707). Таким чином, починаючи з XVII століття історія гельської мови та шотландської мови скотс є історією їх поступового занепаду, втратою функціонального статусу та офіційного визнання. Багато районів, де раніше розмовляли гельською мовою, стали англomовними, багато мовців, які у повсякденному житті розмовляють мовою скотс, не визнають її як національну мову.

Згідно останнього перепису населення проведеного у 2022 р. з приблизно 5,3 млн населення тільки 130 161 житель вважаються носіями гельської мови. Серед них:

- 46 404 – розуміють, але не вміють розмовляти, писати, читати;
- 43 807 – вміють розмовляти, читати та писати гельською мовою;
- 18 264 – вміють розмовляти, але не читають і не пишуть;
- 7 630 – вміють розмовляти, читати, але не вміють писати;
- 10 788 – вміють читати, але не вміють розмовляти чи писати;
- 3 268 – мають сформованими інші комбінації навичок [2].

З огляду на кількість носіїв, мова скотс має значно ширше поширення, ніж шотландська гельська. Згідно перепису населення 2022 р. з приблизно 5,3 млн населення 2 444 659 жителів ідентифікують себе як носії мови скотс:

- 722 589 – розуміють, але не вміють розмовляти, писати, читати;
- 1 176 255 – вміють розмовляти, читати та писати мовою скотс;
- 174 255 – вміють розмовляти, але не читають і не пишуть;
- 158 033 – вміють розмовляти, читати, але не вміють писати;
- 193 302 – вміють читати, але не вміють розмовляти чи писати;
- 20 224 – мають сформованими інші комбінації навичок [3].

Незважаючи на те що носіями регіональних мов є тільки 50% від загальної кількості населення, гельська мова і шотландська мова скотс все частіше сприймаються як невід'ємні частини шотландської національної культурної самобутності, що частково знаходить своє відображення у національній мовній доктрині. Зокрема, гельська мова, яка фактично перебуває під загрозою зникнення, отримує найбільшу інституційну підтримку та є визнаною другою офіційною мовою Шотландії, після англійською. Однак, мова Скотс, носіями якої є майже половина населення, має статус регіональної мови і не є визнаною на офіційному рівні.

Варто зауважити, що заходи з визнання та підтримки обох мов розпочались тільки після ратифікації Великою Британією у 2001 р.

Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Згідно якої уряд Великої Британії зобов'язався дотримуватися частин II і III Хартії щодо гельської мови і лише частини II щодо шотландської мови скотс.

Відмінності у ставленні політиків до гельської мови і мови скотс також були помітні у символічному використанні ними гельської мови на противагу мові скотс. Промови гельською мовою звучали на церемонії відкриття нового Парламенту в Единбурзі, яка повністю проходила англійською мовою. Як зазначає дослідник В. МакЛеод, позиція гельської мови в Парламенті була, по суті, символічною, а не суттєвою [8, с. 6]. У зв'язку з парламентськими виборами у травні 2007 р. маніфест Шотландської національної партії був опублікований гельською та низкою інших мов, але не мовою скотс.

Фактично гельська мова отримала своє офіційне визнання внаслідок прийняття Закону про гельську мову [4] у 2005 р., який визнав гельську мову офіційною мовою Шотландії, що користується рівними правами з англійською мовою. Одразу після прийняття Закону організація Bòrd na Gàidhlig сприяла розробці та впровадженню першого Національного плану розвитку гельської мови (2006–2012 рр.) [5]. План передбачав перш за все закріплення офіційного статусу мови серед державних органів, започаткування гельськомовної освіти, просування гельської мови у мистецтві та засобах масової інформації та популяризацію мови серед населення.

Другий Національний план (2012–2017 рр.) [10] був зосереджений на збільшенні кількісних показників, і передбачав головним чином подвоєння кількості закладів освіти з гельською мовою викладання, збільшення кількості носіїв дошкільного та шкільного віку, а також сприяння активному використанню гельської мови в органах державної влади та ЗМІ.

Національний план (2018–2023 рр.) [11] зокрема продовжував політику попередніх двох, зосереджуючи свою увагу на використанні мови в державних органах влади та ЗМІ.

У свою чергу Національний план (2023–2028 рр.) [9] та Урядовий план розвитку гельської мови на 2022–2027 рр. [15] наголошують на необхідності впровадження цифрових технологій та заходів підтримки гельської мови, передбачає запровадження гельськомовних практик та стажувань, а також діяльність мовних офіцерів у регіонах.

Серед ключових положень усіх планів варто виокремити наступні:

- популяризація гельської мови та збільшення кількості її носіїв;
- поширення використання гельської мови в державних органах влади та медіа, мистецтві тощо;

– зобов'язання державних органів розробляти плани розвитку гельської мови.

Аналізуючи усі плани з 2006 по 2023 р. можна помітити поступовий перехід від кількісного до якісного підходу (від збільшення кількості носіїв до запровадження нових засобів вивчення та популяризації мови), появу децентралізованого підходу (останні стратегії наголошують на важливості місцевих планів розвитку та підтримки гельської мови в громадах), а також збільшення інституційної різноманітності.

У порівнянні з гельською мовою шотландська мова скотс не отримує належного рівня підтримки. Політика уряду Шотландії щодо шотландської мови скотс [13] була прийнята лише у 2015 р. та окреслила цілі Уряду щодо підвищення її статусу поряд з гельською та англійською мовами. Зокрема, політика передбачає інтеграцію скотс у шкільні програми, консультування місцевих органів влади та організацій щодо прийняття власних планів з вивчення шотландської мови, а також сприяння розвитку мережі «Координаторів з питань шотландської мови» Міністерства освіти Шотландії.

Таблиця 1

Особливості мовної політики Шотландії стосовно гельської мови та мови Скотс

	Шотландська гельська мова	Шотландська мова скотс
Законодавча основа	Закон про гельську мову (2025)	Політика уряду Шотландії щодо шотландської мови скотс (2015)
Інституційний нагляд	Bòrd na Gàidhlig (розробляє національні мовні плани)	Відсутній аналогічний орган; існує лише урядова політика без закріплення в законі
Обов'язкові плани для установ	Державні установи зобов'язані розробляти плани щодо гельської мови	Уряд заохочує установи розробляти політики щодо скотс, але це не є обов'язковим
Інтеграція в освіту	Чітко визначені положення про навчання через гельську мову згідно з законом	Мова скотс включена до шкільної програми, але не має розвиненої системи навчання як мовою викладання
Стандартизація	Існують орфографічні стандарти	Відсутній загальний стандарт; ведуться дискусії щодо правопису та граматики

Ключовими подібностями політик підтримки та розвитку обох мов є:

- визнання шотландської гельської мови та мови скотс корінними історичними мовами Шотландії;
- запровадження навчальних програм та підтримки учнів (мова скотс включена до програми Curriculum for Excellence, а гельська – до програми спеціалізованої середньої освіти);
- промоція обох мов у медіа, літературі, мистецтві тощо;
- впровадження мовних координаторів та офіцерів.

Проте, незважаючи на позитивну динаміку офіційної інституційної підтримки варто наголосити й на тому, що гельські плани є юридично закріпленими Законом 2005 року, тоді як плани щодо мови скотс залишаються в рамках політики, що очікує на законодавче закріплення. Також існує вимога щодо розробки та реалізації планів щодо використання гельської мови у державному секторі, тоді як використання мови скотс залежить від добровільного рішення державних органів влади і носить скоріш рекомендаційний, а не обов'язковий характер.

Певні позитивні зміни приніс опублікований у 2023 р. звіт «Законопроект про шотландські мови – зобов'язання щодо гельської та шотландської мови скотс: аналіз консультацій», що містить результати консультацій з громадськістю. Мета цієї консультації полягала в оцінці громадської думки щодо просування шотландської гельської та шотландської мови скотс як частини зобов'язань уряду Шотландії перед народом [14]. Серед постійних тем, які виділялися, були соціальна стигма, пов'язана з використанням гельської мови та мови скотс у повсякденному житті, потреба у більш значному фінансуванні та розробці ресурсів для просування двох мов, а також сильніші статутні положення та законодавчі акти, особливо для підтримки та визнання статусу шотландської мови скотс.

Однак заслуговує на увагу й протилежна думка, яка була висунута деякими респондентами, котрі висловили побоювання, що будь-яка політика чи фінансування для просування гельської мови та мови скотс, надмірна політична увага до цих мов, може призвести до соціального розколу в країні.

Висновки з дослідження. Аналіз сучасного мовного ландшафту Шотландії показує, що і шотландська гельська, і мова скотс відіграють важливу роль у формуванні регіональної та національної ідентичності. Гельська, підтримувана потужною законодавчою та інституційною базою, демонструє відносно структурований шлях відродження, особливо в освіті, державному управлінні та ЗМІ. Шотландська мова скотс, незважаючи на значну кількість носіїв, хоч і стає все більш помітною в освіті та публічному дискурсі, продовжує

стикатися з проблемами, пов'язаними зі стандартизацією, інституційною підтримкою та соціолінгвістичним сприйняттям.

Незважаючи на відмінності у правовому та політичному статусі, обидві мови роблять значний внесок у культурне розмаїття та ідентичність регіонів Шотландії. Їх присутність у вивісках, освітніх ініціативах та громадському житті підтверджує їхню символічну та функціональну важливість у багатомовній реальності Шотландії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Chiblow S., Meighan P.J. Language is land, land is language: The importance of Indigenous languages. *Human Geography*. 2022. Vol.15., Iss. 2. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/19427786211022899>
2. Country by Gaelic language skills – 8 groups, all by Individuals. URL: <https://www.scotlandscensus.gov.uk/webapi/jsf/tableView/tableView.xhtml> (date of access: 5.06.2025)
3. Country by Scots language skills – 8 groups, all by Individuals. URL: <https://www.scotlandscensus.gov.uk/webapi/jsf/tableView/tableView.xhtml> (date of access: 5.06.2025)
4. Gaelic Language (Scotland) Act 2005. URL: <https://www.legislation.gov.uk/asp/2005/7/contents> (date of access: 6.06.2025)
5. Gaelic Language Plan. 2010. URL: <https://surl.li/ktvwbk> (date of access: 3.06.2025)
6. Glaser K. Minority Languages and Cultural Diversity in Europe. Gaelic and Sorbian Perspectives. Clevedon. Buffalo. Toronto. Multilingual matters LTD. 2007. 416 p.
7. MacAulay D. The Scottish Gaelic language. In MacAulay, D. (ed.) *The Celtic Languages*. 1992. PP. 137–248.
8. McLeod W. Gaelic in Contemporary Scotland: Contradictions, Challenges and Strategies. 2006. URL: <http://www.arts.ed.ac.uk/celtic/poileasaidh/MCLEODCATALAN2.pdf>. (date of access: 28.02.2025)
9. National Gaelic Language Plan -2023-2028. URL: https://www.gaidhlig.scot/wp-content/uploads/2023/12/FINAL_BnG_National_Gaelic_Language_Plan_ENGLISH.pdf (date of access: 7.06.2025)
10. National Gaelic Language Plan 2012-2017. URL: <https://www.gaidhlig.scot/wp-content/uploads/2017/01/National-Gaelic-Languauge-Plan-2012-2017.pdf> (date of access: 7.06.2025)
11. National Gaelic Language Plan 2018-2023. URL: <https://www.gaidhlig.scot/wp-content/uploads/2018/03/BnG-NGLP-18-23-1.pdf> (date of access: 7.06.2025)
12. Nihtinen A. L. K. Scotland's Linguistic Past and Present: Paradoxes and Consequences. *Essays in Honour of Anders Ahlqvist*. 2005. 2. PP. 118–137.
13. Scots Language Policy. 2015. URL: <https://surl.li/sjvnmk> (date of access: 3.06.2025)
14. Scottish Languages Bill. 2023. URL: <https://digitalpublications.parliament.scot/ResearchBriefings/Report/2025/1/14/a8c00892-0b51-4604-930b-16f7ae81d-0ab#Executive-Summary> (date of access: 7.06.2025)
15. The Scottish Government's Gaelic Language Plan 2022-2027. URL: <https://surl.li/pmjczw> (date of access: 5.06.2025)